

Mementó gyászkeret nélkül

Vannak, akiknek a múlt csupán teher, kiváltképp, ha nem erősíti vagy nem támasztja alá a saját elméletüket, saját kiépített szellemi rendszerüket, amellyel támadhatják vélt vagy valós ellenfeleiket. Ha „nincs múlt” – úgy érzik –, szabadabban fejthetik ki aknamunkájukat, hiszen nincsenek fékek. A nemzet, a haza a mai európai felfogás szerint csupán elavult kollektív tudat, és szemben áll a „modern, demokratikus” eszmerendszerrel. Vívni is ellene ádáz küzdelmet, mert nagyon is tudják: a múltat nem lehet végképp eltörölni!

Válságos helyzetekben a talpra álláshoz új eszközök, új módszerek és új szellemiség szükséges. A magyarok számára a reformkor és 1848 adott óriási lehetőséget a talpra álláshoz, egy önmagára ébredő, megújulni akaró új Magyarország megteremtéséhez. Két évtized elmúltával aztán a kiegyezéssel kapott esélyt Magyarország arra, hogy éljen a lehetőségeivel. A kiegyezés intézménye már elfogadása napjától kezdve éles viták középpontjába került, nemcsak a belső ellenzék, az ún. függetlenségtiek, a 48-asok támadták élesen, gyakran taktikai okokból, de maguk az osztrákok is ellenezték, bár nem mertek nyíltan szembeszállni az uralkodói akarattal. 1867 a magyaroknak a társadalmi-gazdasági és kulturális fellendülés lehetőségét nyújtotta. Vitatkozhatunk arról, hogy mennyire tudott élni ezzel a magyar politikai és gazdasági elit. Az 1880-as, 1890-es évek nagy parlamenti vitái – a véderő-vita, az egyházpolitikai küzdelmek, az igen bonyolult nemzetiségi kérdés, az általános titkos választójog problémája stb. – és mindenekelett a hadsereg körül kibontakozott küzdelem, a sajtó hathatós támogatásával, olyan politikai és szellemi légkört kényszerített a magyar társadalomra, amelyből az nem tudhatott jól kikerülni. A milleniumi ünnepségek utáni másfél évtizedben szinte egyetlen nagy társadalmi kérdésben sem tudott a parlamenti elit közös nevezőre jutni. Pedig nagy szükség lett volna erre akkor, amikor mindenki tisztában volt azzal, hogy „közeledik a nagy katasztrófa ideje”. Több jel is mutatott erre, mindenekelett az 1912–13-as évek véres balkáni eseményei.

*

A kiegyezés utáni évtizedek nemcsak a gazdasági fellendülés, hanem az elszalasztott lehetőségek kora is volt Magyarország számára. Az akkori politikai elit sajnos egy olyan küzdelembe vetette bele magát, amely nem kecsegtetett jelentős eredményekkel,

ellenben komoly veszedelembé sodorta a nemzetet. 1889-től (a parlamentben ekkor tárgyalták először a hadseregről szóló ún. véderőtörvényt) huszonhárom esztendőnek kellett eltelnie ahhoz, hogy végül gróf Tisza István házelnök elfogadtassa – igaz, a házszabályok megsértése árán – azt a törvényjavaslatot, melynek elfogadására Európa nagy és kis államai parlamentjeinek nagyon rövid időre volt szükségük. Pedig a dualizmus korának magyar parlamentje, a reformkorhoz hasonlóan, mind a kormányoldalon, mind az ellenzékben olyan kimagasló politikai személyiségeket adott, mint Apponyi Albert gróf, Andrássy Gyula gróf, Szilágyi Dezső, Hodossy Imre, Grünwald Béla, Beöthy Ákos, Horánszky Nándor, Ugron Gábor, Polónyi Dezső, Wekerle Sándor és sokan mások. Közülük is kiemelkedik gróf Tisza István szellemi és fizikai képességeivel, erkölcsi kikezdetlenségével és mindenekelőtt a nemzete iránti következetes szolgálataival. A kultúra és a tudomány területén is voltak kimagasló teljesítmények, akár a képzőművészetben, építészetben, a tudományok terén, akár az irodalomban, nem kell sokat gondolkodnunk, hogy néven nevezzük ezeket a teljesítményeket. Tehát volt olyan szellemi kapacitás és erő, amely Széchenyi Hitel-gondolatát sikeresen folytathatta volna a történelmi Magyarország felvirágoztatása érdekében. Úgy is nézett ki, hogy ez a szellemi és gazdasági fellendülés elősegíti, hogy a magyar politikai elit – a szekfűi harmadik nemzedék – azt az utat folytassa, amely sikerre segíthette volna a magyarságot. Ehelyett leginkább az önelégültség bűnös állapotában vesztegelt, és nem volt képes kiválasztani a helyes utat: a mértékadó magatartást. Így jutottunk el a végzetes 1914-es esztendőhöz. A háború nemcsak katonailag érte készületlenül a magyarságot, hanem mentálisan is.

Sokan a magyar írók közül, Bánffy Miklós, Rákosi Viktor, Tamási Áron és mások az erdélyi társadalom züllöttségéről írtak. Az „állam cifra és büszke, a haza rongyos, koldus és megalázott” – írja Rákosi Viktor *Az elnémult harangok* című regényében. Az állam hivatalnokai, az állam szolgálói (főispánok, alispánok, bírók stb.) minél magasabb pozícióban ülnek, annál kevésbé tudják, mi történik a rájuk bízott térségben élőkkel, nem akarnak tudomást venni a visszasságokról és bűnökről, nehogy a valóság megnehezítse hivatali munkájukat. Összefonódások jöttek létre, sok esetben román irredenta elemekkel. Nem vettek tudomást (mert így kényelmes volt) például az államellenes izgatásokra vonatkozó bejelentésekről. Nem voltak tisztában azzal, hogy mit és kit kell szolgálniuk. Könnyebb volt sokszor az elvtelen megegyezés a helyi, gyakran a nemzetiségi hatalmasságokkal. Hivatalaik vezetése során személyiségük az önismeret teljes hiányát tükrözte. Ezért nem ismerhették fel, mi az, ami a nemzet ügyét előmozdítja, és mi az, ami vészesen gátolja. Magyarországnak akkor (a háború előtti évtizedekről van szó) apostolokra vagy inkább prófétákra lett volna szüksége az igazi feltámadáshoz – és a későbbi tragédia elkerüléséhez! Legalábbis olyan, erkölcsileg kikezdetlen politikai személyiségekre, akik tartóoszlopai lehettek volna a nemzetnek. Persze voltak – ha nem is nagy számban – ilyen próféták, de még a nagytekintélyű Tisza István grófra sem hallgatott a magyar társadalom. Ehelyett el akarták tüntetni a közéletből, negyedik kísérletre sikerült is: meggyilkolták.

A trianoni döntés a magyar társadalomra taglóütésként hatott, megbénította természetesen védekező ösztönét. A kisantant országai Trianon után a magyar államiség teljes megsemmisülésében bíztak. A felocsúdás, a felébredés, hála istennek, időben bekövetkezett, s az országot gazdaságilag, pénzügyileg és politikailag a nemzetben gondolkodó nagy politikai személyiségek (Bethlen István, Teleki Pál, Klebelsberg

Kunó...) stabilizálták. A politikai és erkölcsi felemelkedéshez szükségesnek bizonyultak a külsődleges, szimbolikus megerősítések is. Minden itthoni településen például utcákat, városrészeket neveztek el az elcsatolt területek helységeiről, és elindult útjára az országzászló-mozgalom is.

Trianon választóvonal a magyarság elmúlt száz esztendejében. 180 fokok fordulatot eredményezett a magyarok sorsában, teljesen más pályára állította a nemzetet, s erősen az ideológiai csatározások színterévé tette azt. Trianon baloldali megközelítése – még a tudományosság szintjén is – mindmáig eleget kíván tenni azoknak a napi politikában gyökerező, neoliberais kívánalmaknak, amelyek a magyar közélet egy sajátos szegmensét jellemzik, és amelyek minden magyarországi liberális számára (szándékosan kerülöm a dualizmus korában használatos *szabadelvű* kifejezést) igazodási pontot jelentenek, legyen szó akár belpolitikai kérdésekről, akár a Kárpát-medencei magyarság helyzetének megítéléséről. Az ún. rendszerváltozás óta eltelt negyedszázad számos példával illusztrálja ezt az állítást. Milyen eljárással tiltották be például Koltay Gábor *Velünk élő Trianon* című filmsorozatot? (Kádár cenzorai joggal dörzsölheték a tenyerüket.) Miképp viszonyulhatott a magyar baloldal a beneši dekrétumokhoz pontosan ugyanúgy, mint a szlovák kormány? Elképzelhető-e más nemzetnél az, ami 2004. december 5-én velünk történt? De a 2003. december 1-jei Kempinski szállóbeli abszurd koccintás is a magyar nemzeti összefogás ellenében hatott.

*

Trianon óta vissza-visszatérő kérdésünk: Ki a magyar? Mi a magyar? Vajon miért beszélnek, konferenciáznak, vitatkoznak annyit a magyarság mibenlétéről? A válasz nyilvánvalóan adódik: folyamatos válságban van nemzeti identitásunk. Sokan sokféleképpen közelítették meg ezt a kérdést a magyar közgondolkodásban. Ebben az írásomban általában annak fényében elemzem ezt a kérdést, hogy milyen tanulságai lehetnek egyrészt a trianoni tragédiához vezető út szempontjából a magyar politikai döntéshozók magatartásának, másrészt a magyarság mibenlétének kérdése mennyiben határozta meg a jövőt.

Ravasz László református püspök a magyarság ontológiai képét alkotta meg, amikor abból indult ki, hogy e kérdéssel azért kell foglalkozni, mert öntudatosodnia kell a magyarnak. S ha szükséges ez az öntudatosodás, akkor ez azt jelenti, hogy a magyarság nincs ennek tudatában, pontosabban, nem természetes érzés ez benne. Úgy tűnik, Ravasz László óta sem változott semmi: ma is elkülönül a két dolog, a magyarság mint érzés és annak mibenléte. Mit mond Ravasz László a magyar szellemiségéről? Azt, hogy *reális és józan*, „Egészen távol áll tőle a spekuláció, nem hajlamos az ábrándozásra” (*Mi a magyar?*, 21). De hozzátehetjük: a délibáb is jelen van a magyarság életében. Mélyedjünk bele kicsit jobban a kiegyezés utáni magyar valóságba, és látni fogjuk, hogy a hazai politikai elitet, az arisztokráciát nemigen foglalkoztatták az európai realitások, s főként nem vették komolyan a szomszédos nemzetek törekvéseit, de izgatóit, magyarelles lépéseit sem.

Milyen a magyar Babits Mihály szerint? Szemlélődő természet, szemlélődő *nemtörődömség* jellemzi. A magyar számára hivatás lehet a nem cselekvés. Mert cselekedettel többnyire csak ronthat a helyzeten. (A magyar regényekben is inkább történeteket olvashatunk, mintsem cselekvéseket.) Ilyen a XIX. századi orosz irodalomban a felesleges ember típusa, Goncsarov Oblomovja. Annyiban különbözünk azonban Oblomovtól, hogy a magyar tétlenség Babits szerint *kétkedő józanság* (*Mi a magyar?*, 64–67). A dua-

lizmus évtizedeiben azonban, főleg az 1900-as évektől, a jözságnak kevés jelét mutatták az ország politikai vezetői. Jellemző látéletét adja ennek a magatartásnak Herczeg Ferenc *A gótikus ház* című könyvében: „Nyilvánvaló volt, hogy a Ház tagjai jobbról is, balról is óriás módon túlbecsülik azt, ami a pártokban folyik, és alig veszik számba azt, ami az országban történik. A politika már többé nem az egzisztenciák, hanem a taktikázás tudománya. A politika elszabadult a nemzettől, függetlenítette magát, mint Mátyás király halála után a fekete sereg” (*A gótikus ház*, 98). Egyetérthetünk az íróval: az első világháború előtti magyar törvényhozás – lehetővé téve az obstrukciót – megbénította a magyar országgyűlés működését, s ez a másfél évtized (kb. 1896–1912) megásta Magyarország sírját. Emiatt többek között elmulasztottuk a véderő fejlesztését, nem oldottuk meg a nemzetiségi kérdést, s ez az ország számára komoly veszélyeket jelentett. Amikor Herczeg Ferenc választókerületében, Versecen járt, egy sváb gazda, Binder bácsi mondta neki: „– Hallja, képviselő úr, ha fölmege Budapestre, mondja meg a magyaroknak, hagyják már abba az örökös veszekedést, mert annak rossz vége lesz, a szerbek és románok máris röhögnek a kárörömtől” (*A gótikus ház*, 98). Tán a sváb gazda politikai éleslátása felülmulta a politikacsinalókéit? Ez a figyelmeztetés nem véletlenül hangzott el. Miközben a képviselők magukkal s az obstrukció sikerével voltak elfoglalva, tudjuk, miként gondolkodott és cselekedett eközben a román, a cseh, a szerb politikai vezető réteg (maguk mögött tudván a saját közvéleményüket is): következetes magyarelles politikájukkal és folyamatos propagandájukkal 1918 tavaszára sikerült meggyőzniük a háború győzteseit arról, hogy a Monarchiát – s azon belül Magyarországot – szét kell rombolni.

*

Persze mindehhez más események is hozzájárultak. Nem mehetünk el szó nélkül az 1918–19-es történések mellett. Ha feltesszük azt a kérdést, hogy mennyiben járult hozzá Károlyi Mihály politikája a nemzet tragédiájához, teljesen ellentétes magyarázatokat kapunk. (Ez a kérdés már magában hordozza egy mentálisan szétesett nemzet képét.)

Károlyi Mihály országglása, enyhén fogalmazva is, káros volt a nemzet további jövője szempontjából. Az 1919. március 20-ával kezdődő 133 napos bolsevista diktatúra pedig tovább mélyítette az ország drámai helyzetét, és új, kétségekkel teli pályára állította Magyarországot. Miért tekintik mégis eszmei elődjüknek Károlyit a mai baloldali liberálisok? Károlyi Mihály a maga idejében ugyanazt a hamis és a nemzetre veszélyes liberalizmust (nevezzük inkább baloldali radikalizmusnak) képviselte, mint mai követői. Mindenáron meg akart felelni a nagyhatalmak elvárásainak (önhittségében talán arra gondolhat, hogy az antant az ő személyében látja megtestesülni az ideális közép-európai demokratát, aki kivezetheti ezt a „bűnös nemzetet” a rossz útról), ezért hát olyanak akart tűnni, mint az „európaiak”: humanistának, demokratának, a népek barátjának, a kisebbségi ügy szószólójának, a béke ügye felkarolójának. Vagyis olyanak, amilyenek a szövetséges erők látni szerették volna, legalábbis ő ezt így gondolta. Károlyi (és társai) egész tevékenységükben nem a magyar nemzetet, hanem a „nemzetköziséget” képviselték (e mögött a szabadkőműves páholyok álltak). A meghirdetett földosztás és a választójog kiszélesítésének kérdése abban a válságos helyzetben több volt, mint demagógia, és elsősorban internacionális üzenete volt. Károlyi „földreformmal” jött – a föld megvédése helyett!

*

A kor legfontosabb kérdéseiben tehát nem született egységes nemzeti akarat. Nem volt egységes a nemzet az alapvető sorskérdésekben. Többek között a népesedési kérdésben sem. Miért van az, hogy Magyarország demográfiai gondjaival hagyományosan a jobboldal foglalkozik mind a mai napig? Már a XIX. században értekeztek róla, de az első világháború előtti évtizedekben központi kérdés volt, hogyan alakul a soknemzetiségű országban a magyar lakosság lélekszáma. A Rákosi Jenő író, hírlapíró által megírt „harmincmillió magyar” víziója irritálta a baloldalt, pontosabban fogalmazva, cseppet sem mutattak érdeklődést a téma iránt, s nem is foglaltak állást ilyen kérdésekben. Gyakran gúny tárgyává tették a témába vágó megállapításokat. Ma is! Pedig ha a magyarság természetes szaporodásának akkori tendenciáit vesszük alapul, ha a szubjektív és a külső tényezők nem hatnak oly nagy erővel e tendencia ellen, a harmincmillió ábránd akár meg is valósulhatott volna egy évszázad alatt. Megmaradt ábrádnak. És a mindenkor baloldal célpontjainak. De ismerjük – saját vétkeinken, önelégültségünkön, önámításainkon túl – azokat az erőket, folyamatokat és eseményeket (a cseh, román, szerb irredentizmus aknamunkáját, a túlzottan liberális szabadkőműves páholyok tevékenységét, a szélsőségesen szabadjára engedett magyar sajtó hatásait stb.), amelyek az első világháború veszteségeivel egyetemben juttatták el a magyarságot legsúlyosabb tragédiájához 1920-ban. A nemzetközi környezet sem kedvez ennek az ügynek. Az ENSZ Statisztikai Hivatala a „nemzetek fölötti” szempontokat veszi figyelembe demográfiai évkönyveiben, és kevesebb figyelmet szentel az egyes országok népesedési tendenciáinak. Ez jellemző az Európai Unióra is.

Pedig a magyarság megmaradásának, jövőjének biztosítása szempontjából a népesedés kulcskérdés. Nem véletlenül kiáltotta oda a híveinek az egyik erdélyi lelkész: „Szüljétek tele Erdélyt!” Mert ez a jövő nagy dilemmája. Minden más eltöri e mellett a nagy nemzeti ügy mellett. (Lásd Koszovó példáját!) Akármilyen nagy magyarnak érezzük magunkat, bármit teszünk a magyar nemzeti ügyért – ennél hatásosabbat nem cselekedhetünk.

*

A két háború közti revíziós törekvések jogosságát, életben tartó erejét természetesen nem lehet vitatni, tartós eredményt azonban nem hoztak. Abban lehet vita, hogy másképpen is lehetett volna ezt a mozgalmat csinálni. Beszélhetünk külpolitikailag orientációs kényszerről is, amely révén a 30-as évek végére jelentős területeket szerezünk vissza. A visszacsatolásokat azonban hamarosan a bosszúállás és a területek ismételt elvesztése követte. És mindezt tetézte egy újabb társadalmi kataklizma – a kommunista évtizedek benuktatása, tetszhalott nyomorúsága, amely a magyarság sorait ismét szétzilálta, gyűlölködést, ellenségeskedést szült, s megismétlődött a nemzet kettészakadása: a népi és urbánus ellentét, a nemzeti oldal és a nemzetközi, a globalizált kultúra hívei között. Utóbbiaknak „a nemzet elfogadhatatlan, idejét múlt képződmény”, mely „ellentmond minden demokratikus kívánalomnak”, ezért „politikailag elvetendő, kiiktatandó”. Ehhez az ideológiájukhoz erős nemzetközi támogatókra találtak.

Ugye, ismerős az a felfogás, amikor egy nép, egy politikai vagy társadalmi csoport az igazság egyetlen letéteményesének tartja magát, hogy azután a döntéseit kizárólagossá tegye? Ravasz László püspök szerint sem ritka ez Magyarországon, amikor például azt írja 1939-ben: „Egy párt vagy csoport azt igényli magának, hogy ő állapítsa meg, ki a hívó, vagy hitetlen, a becsületes vagy becsstelen, a jó hazafi vagy a hazaáruló.

Nem ritka eset ez Magyarországon sem, hiszen mi különösképpen politikus nemzet voltunk. Ezért volt az, hogy századokon keresztül keleti és nyugati magyar nem tartotta egymást jó hazafinak. Kuruc és labanc állandóan hazaárulózta egymást; hatvanhetes és negyvennyolcas szintén így cselekedett, s a mai nap sem ritkaság az, hogy a liberális és konzervatív irányzatú ember egymást nemzetárulással vádolja” (*Mi a magyar?*, 30). Ez a folytonos, belső szembenállás szétforgácsolta a nemzet erőit, hisz fontosabbnak tűnnek mindkét fél számára a szembenállás vélt vagy valós okai és forrásai, mint a nemzet egységes fellépése az országot ért folyamatos fenyegetésekkel szemben. A mai napig nem jutott el odáig a magyarság, hogy legalább a nemzeti sorskérdésekben egységesen lépjen fel – mert csak így erősödhetne meg fizikailag, erkölcsileg és szellemileg egyaránt. Az 1956-os forradalom és szabadságharcot kivéve, amikor a kis magyar nép szembeszállt a világ legnagyobb hadseregével. A belső maroknyi bolsevistával még elbánt volna a magyar, mert hitében erős volt, és biztos az akaratában. A remény beteljesülése 1956-ban nem a magyarokon múlt.

Megpróbáltatásainkért, a gyakran tragikus kimenetelű történésekért nagy árat fizetett a magyar, mégsem tanult ezekből. Nem használja fel történelmi tapasztalatait a jövő Magyarországnak építésében. A kérdés persze: Milyen Magyarországot akarunk magunknak? Hát ebben van a nagy szembenállás. Nincs egyetértés, de még az egyezségnek a csírái sem tapinthatók. A magyaroknak olyan egyezségekre kellene törekedniük, melynek során a két egymással szemben álló, egymást kirekeszteni akaró oldal – a közös felelősség tudatában – leülne a tárgyalóasztalhoz. Mert a jövő Magyarországa nem visel el egy újabb földindulásszerű tragédiát, amilyen Trianon volt, s amilyen a II. világháború okozott, amiben évtizedeken keresztül részük volt a kommunista diktatúra időszakában. A jövő Magyarországot akarva-akaratlanul együtt kell építeni azokkal, akik másképpen gondolkodnak. Nincs más út. Csak az egyezség útja. De nem elvtelenül! Ezt a harcot szívósan, következetesen és etikusan kell végigcsinálni. Azt mondják, a mai hazai és nemzetközi légkör nem kedvez az olyan típusú gondolkodóknak, országot vezetőknak, államférfiaknak, mint amilyen például gróf Tisza István is volt. Pedig a hozzá hasonlók következetes és megingathatatlan hazaszeretete és tenni akarása előbbre vinné ezt az ügyet. A nemzet megerősödésének van jövője és értelme. Semmi esetre sem a globális masszába történő beolvadásnak. Meggyőződéseim, a nemzet megerősítésének jelenlegi stratégiája a helyes irány, de ezt bátran, sanda szándékok nélkül kell megvívni. Persze ilyenkor megszólalnak a mindig kételkedő „jóakarók”, és azt kiáltják, ez naivitás, hiszen a világot mások, erősebb hatalmak irányítják. De nincs más út. Szembe kell szállni mindenkivel, akik sértik a magyar nemzeti érdekeket. Nem elég megszerezni a parlamenti kétharmadot. Ennek a többségnek jókora hányada érdekből csatlakozott az ügryhöz, nem meggyőződésből. De az ún. nemzeti oldalon is sokan szkeptikusak, tanácstalanok, mert keveslik azokat a kapaszkodókat, amelyek elindíthatnák a magyarokat egy erős nemzet megalkotása felé, hogy levetkőzzék az emberek pesszimista attitűdjeiket, rosszkedvüket, a mindennapjaikat meghatározó vereségtudatot.

*

Az 1987–88 óta eltelt mintegy negyedszázados tapasztalatok arra inthetik mindkét oldalt, hogy nincs más út a magyarok előtt, csak az összefogás. A világ olyan erkölcsi, kulturális és identitásbeli válságot él át, melynek kimenetelét ma még nem tudjuk elő-

re, legfeljebb csak jelezni, érezni. Némely magyar tapasztalat azt támasztja alá, hogy van remény a kisállamok nyomorúságából kimászni és elismert tényezőként élni a világban. De ennek van egy kikerülhetetlen feltétele: a nemzet egyesítése. Nem a politikai szlogenek szintjén (ebben minden erő, egyik kisebb mértékben és bizonyos kényszereknek engedve, a másik idegen érdekek kiszolgálójaként túlzottan is), nem a napi pártpolitikai csatározások egyik kipipálandó feladatáé, hanem egy valóságos, kézzelfogható nemzeti egységről beszélek, amelyben a mai, egymásnak feszülő két oldal megegyezik a *nemzeti minimumban*, megfogalmaznak olyan közös eszményeket, közös értékeket, amelyek ennek az új Magyarországnak a tartópilléreivé válhatnak. Néhány alapvető tartópillér (mint az új alkotmány) kiépítése megkezdődött, de ebben – az előbb említett ellentétek miatt – nem mindenki partner, pedig ez az út vezetheti el a magyarokat ahhoz, hogy újra magabiztos nemzetté kovácsolódjanak. Ebben akkor számíthatunk lassú, de biztos sikerre, ha nemcsak a szellem emberei, nemcsak a politikacsináló elit, hanem az ún. civilek is a pályára lépnek, illetve pályán maradnak, és határozottan kifejezik ebbéli óhajukat. Ennek jelei csak igen halványan bontakoznak ki. Biztató például a helyi ügyek iránti polgári felelősségérzet lassú növekedése, az emberek egymás felé fordulásának erősödése, ugyanakkor nem elégséges a nemzeti ügyekben való szorosabb összeházas. A haza és a haladás programjának tartalmában ma nincs sem egyetértés, sem egyezés. (Sokan le is járatják ezeket a reformkorban igazi tartalommal megtöltött fogalmakat.) Ebben az esetben nem is az egység a fontos, hanem az *egyezség*. Az első háború előtt a szellem és a politika emberei nem ismerték fel önnön érdekeiket, mert nem voltak tisztában saját képességeikkel, értékeikkel. De a mai Magyarország sorsát alakító baloldali „elit” csoportok sincsenek tudatában annak, hogy magatartásukkal milyen veszélyes irányba sodorhatják saját nemzetüket. Ennek számos példáját mutatták az elmúlt két évtizedben.

Sajnos 1944. március 19-e óta a magyar államiság hanyatlásról beszélhetünk, s a tudomány, a művészet és a sport terén elért nagy eredmények legfeljebb csak vigaszt nyújthatnak a magyarnak. Kibontakozik-e a közeljövőben a „káoszból” a magyar jövő? Ezt a kérdést anélkül tehetem fel, hogy bennem-bennünk a veszteségtudat uralkodna. Megpróbáltatások érnek, de ezek az egészséges léleknek inkább erőt kölcsönöznek. Hogyan is mondja ezt Ravasz László? „A magyar bánat nem lemondó. A magyar fájdalom: életösztönünk riadója” (*A magyar bánat*, 11). Úgy tűnik, a magyar még nem jutott el a fájdalom ama küszöbéig, hogy cselekedjék. Pedig itt az idő! Emlékszem arra a napra, amikor évekkel ezelőtt a felvidéki Ipolyvarbón március 15-én emlékbeszédet tartottam. Az egész falu összegyűlt, ünneplő szívvel, lélekkel. Igazán akkor éreztem meg, mit jelent a határon túlra szakadt magyaroknak egy-egy gesztus, emlékezés vagy nemzeti ereklje. Miközben ott álltam az emberek előtt, mögöttem a hófehér millicentenáriumi zászló, rá arannyal hímezve a Széchenyi-idézet: TENGERNYI KÖNNYNÉL TÖBBET ÉR EGY CSEPPNYI TETT. Nagy ereje van egy ilyen jelképnek. Hallgassunk Széchenyi István ajándékba kapott figyelmeztetésére! Ha a Trianont közvetlenül elszenvedők, magyarságukban megaláztak, a meghurcoltak, a kitelepítettek hittek nemzetük felemelkedésében, mi sem cselekedhetünk másképp.